

Ionela-Simona MIRCEA

CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU. TIMP ȘI DESTIN¹

Motto: *Crezul vieții noastre românești pe viitor este acela care iese din rădăcinile realității românești. El este românismul întrevăzut de Alecu Russo și Mihail Eminescu. Este timpul să ni-l însușim, pentru a ne limpezi mintea și a ne da încredere în ființa noastră proprie. Suntem Români: să avem curajul să ne cunoaștem ce suntem și să ne prezentăm lumii așa cum suntem.*

(C. Rădulescu-Motru, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, București, 1996, p. 28)

Născut la 2 februarie 1868, în comuna Butoiești din județul Mehedinți, fiu al lui Radu Popescu², și al fiicei Iuditei Butoi³, Constantin Rădulescu⁴ a primit în familie o educație ruptă de orice legătură cu transcendentul religios, lucru care își va pune puternic amprenta asupra modului său de a fi și de a gândi.

După studiile liceale de la Craiova își continuă studiile la Universitatea din București unde obține licența în drept, în 1888, și în filosofie, în 1889. În timpul studiilor universitare de la București a audiat cursurile unor renumiți profesori ai timpului precum Bogdan Petriceicu Hașdeu, Grigore Tocilescu, Constantin Dumitrescu-Iași, Vasile Urechia, Titu Maiorescu. Reușește să se facă remarcat de către Titu Maiorescu care îl va orienta spre studiile de psihologie la universitățile din străinătate.

La sugestia lui Titu Maiorescu, dar și mânat de propria-i chemare⁵, în 1890 pleacă în Franța și, mai apoi, în Germania unde se concentrează asupra studiilor de psihologie. Audiază cursurile renumitului neurolog Jules Surry și ale lui Theodore Ribot, lucrând concomitent în laboratorul de psihologie experimentală înființat și condus de H. Beaunis și frecventând clinica de psihiatrie a lui Charcot. În Germania, după un semestru petrecut la München unde audiază cursurile lui Carl Stumpf, pleacă la Leipzig și studiază în laboratorul lui Wilhelm Wundt. Nu se rezumă doar la aceste cursuri. Frecventează regulat și cursuri de fizică, matematică, chimie, fiziologie și psihiatrie, chiar un curs de filologie română ținut de Gustav Veigand. Toate aceste studii îi oferă o mare deschidere punându-l în legătură cu personalități marcante ale timpului.

Contactul cu renumiți psihologi experimentalisti și cu oameni de știință din lumea apuseană l-au orientat spre o gândire pozitivist-scientistă. Întors în țară, este numit conferențiar la universitatea bucureșteană unde va preda istoria filosofiei antice și estetică (1897), mai apoi psihologie logică și teoria cunoașterii (1900), din 1909 devenind titularul catedrei de psihologie în cadrul căreia își va desfășura activitatea până în 1940 când este înlăturat de guvernul legionar⁶.

¹ În 1940 Constantin Rădulescu-Motru a redactat o lucrare cu acest titlu, titlu pe care l-am preluat pentru studiul de față.

² Tatăl său, născut în anul 1837, a fost fiul egumenului Mănăstirii Gura Motrului, Eufrosin Poteca, și multă vreme secretar al acestuia, descendență sugerată chiar de Rădulescu-Motru în *Revizuirii și adăugiri...*, lucru confirmat fără echivoc de fiica filosofului, Margareta, în 1993.

³ Fiica proprietarului moșiei Butoiești, Iudita Butoi, născută în 1847, a murit din cauza complicațiilor avute naștere, la câteva zile după nașterea lui Constantin.

⁴ În 1892 își adaugă numele Motru.

⁵ Inițial avusese intenția de a studia dreptul dar, nesatisfăcut pe deplin de cursuri și de profesori, hotărăște să dea curs sugestiei mentorului său de a se ocupa numai de psihologie.

⁶ Dumitru Burghelea, *Viața și opera*, studiu introductiv, p. 6, în Constantin Rădulescu-Motru, *Puterea sufletească*, Iași, 1995 (ediție îngrijită de Dumitru Burghelea).

De-a lungul carierei sale a pus bazele mai multor reviste de specialitate: *Revista filosofică* (1897), prima de acest gen la noi, revistă care-și va schimba titulatura în *Revista de filosofie* (1923), *Analele de Psihologie* (1934), *Jurnalul de Psihotehnică* (1937-1941), *Ideea europeană* (1900-1914); a publicat numeroase studii și articole în reviste de prestigiu din străinătate precum *Revue de Metaphysique et de Morale*, *Journal de Psychologie morale et pathologique* etc.

În 1910 a înființat *Societatea de studii filosofice* care avea să devină mai târziu *Societatea română de filosofie*.

Membru al Academiei Române încă din 1923, va deține președinția acestui for științific timp de doi ani, între 1938-1940.

Pe lângă activitatea științifică Motru s-a angajat și politic. Atras de ideile socialiste la nivel teoretic, totuși, în 1904 devine membru al Partidului Conservator. Când, în 1906, Take Ionescu crează Partidul Conservator Democrat, Motru optează pentru acest partid. Ca membru al acestui partid ajunge deputat în parlamentul României în 1910.

Între 1906-1907 este director și inspector general al învățământului secundar și superior, iar în anul 1918, pentru scurt timp, chiar director al Teatrului Național din București.

După dizolvarea Partidului Conservator se înscrie în Partidul Poporului creat de mareșalul Alexandru Averescu. În 1928, după încercarea eșuată de a realiza fuziunea între țărănism și conservatorism, Rădulescu-Motru intră în Partidul Național Țărănesc al cărui program îl și susține în lucrarea *Românismul*. Toate aceste fluctuații politice nu reușesc, însă, să acopere o anume tendință, aceea de orientare a lui Motru înspre conservatorismul moderat. Mai mult, întreaga lui activitate științifică, politică, didactică-educativă, obștească îl recomandă drept un democrat.

A încetat din viață la 6 martie 1957 lăsând în urmă o operă valoroasă⁷, în spațiul românesc fiind unul dintre deschizătorii de drum în domeniul noii psihologii, acela al psihologiei experimentale.

Prin întreaga sa activitate științifică, Motru a încercat să găsească formula de compromis între știință și metafizică. Influențat de gândirea profesorilor pe care i-a audiat Motru se și distanțează de aceștia. Gândirea lui a parcurs o evoluție sinuoasă, plină de contradicții, prin lucrările scrise putându-se evidenția câteva etape fără, însă, ca acestea să fie delimitate rigid.

În prima perioadă, Motru este preocupat de problemele psihologiei și ale fundamentării ei filosofice⁸, precum și de teoria științei și rolul acesteia în viața socială⁹. Este perioada în care, pe de o parte, militează pentru constituirea psihologiei ca știință autonomă, iar pe de alta, pentru promovarea științei în general, dar o știință debarasată de filosofia speculativă și de tradițiile unei culturi livrești¹⁰. De pe aceeași platformă, după cum sublinia și Dumitru Burghelă¹¹, Motru se delimitează și de materialism și ateism.

⁷ F.W. Nietzsche. *Viața și filosofia*, 1897; *Problemele psihologiei*, 1898; *Știință și energie*, 1902; *Cultura română și politicianismul*, 1904; *Psihologia martorului*, 1906; *Psihologia industriașului*, 1907; *Puterea sufletească*, 1908; *Psihologia ciocoismului*, 1908; *Poporismul politic și democrația conservatoare*, 1909; *Naționalismul cum se înțelege. Cum trebuie să se înțeleagă*, 1909; *Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte*, 1910; *Din psihologia revoluționarului*, 1919; *Rasa, cultura și naționalitatea în filosofia istoriei*, 1922; *Curs de psihologie*, 1923; *Țărănismul. Un suflet și o politică*, 1927; *Învățământul filosofic în România*, 1931; *Centenarul lui Hegel*, 1931; *Psihologie practică*, 1931; *Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor*, 1932; *Ideologia statului român*, 1934; *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, 1936; *Psihologia poporului român*, 1937; *Timp și destin*, 1940; *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin*, 1942 (vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Rădulescu-Motru).

⁸ Sunt de amintit aici câteva lucrări: *Cauzalitatea mecanică și fenomenele psihice* (1893), *Problemele psihologiei* (1893), *Despre suflet* (1899).

⁹ *Problema științei în filosofia contemporană* (1894), *Știință și energie* (1902), *Valoarea științei* (1906).

¹⁰ Pledând împotriva metafizicii și a spiritului livresc care pot dăuna științei moderne, experimentale, Motru subliniază, în același timp, rolul relativ al științei în ansamblul culturii, din punct de vedere axiologic sau filosofico-cultural și aceasta pentru că știința nu este un panaceu care ar putea rezolva toate problemele omenești sau care ar putea asigura asanarea morală, dezvoltarea estetică, transformarea omului.

¹¹ D. Burghelă, *op. cit.*, p. 12.

În a doua perioadă, încercând să mențină un echilibru între scientism și metafizica idealistă, între determinism și finalism, paralel cu elaborarea unei epistemologii realiste, Motru elaborează propriul său sistem filosofic, personalismul energetic¹², prin lucrările scrise până prin anii '30¹³. Concomitent își continuă preocupările de filosofia culturii situându-se pe linia tradiționalist-agrariană, adaptându-și concepțiile conservatoare la ideologia statului țărănesc¹⁴ și admitând necesitatea modernizării societății românești după modelul țărilor occidentale dezvoltate. Având certitudinea că esențială pentru modernizare societății este însăși „renașterea sufletească”, crearea unei „personalități energetice”, afirmarea „vocațiilor individuale”, subliniază că, totuși, singura creatoare de valori reale rămâne societatea, fiindcă ea singură există. Individul are doar intuiții pe care societatea le poate transforma în valori sufletești.

În ultima parte a vieții, sub influența vremurilor, a regimurilor autoritare, cu deosebire a dictaturii fasciste, se accentuează părțile negative ale filosofiei sale politice care se apropie de spiritualism, mai mult, în *Timp și destin*, lucrare apărută în 1940, fiind observate chiar note de antiintellectualism și pragmatism.

Totuși, în cazul lui Motru, de-a lungul evoluției sale ca om și gânditor, nu există rupturi bruște ci doar deplasări de accent.

Dacă în prima perioadă accentul, în cadrul cercetărilor sale, cade pe găsirea argumentelor în favoarea constituirii psihologiei ca știință autonomă și pe sublinierea rolului științei în social, în partea a doua, pe cristalizarea unui sistem filosofic care să explice specificul vieții și al societății în general, în cea de-a treia, Motru „se afundă” în munca de descoperire a specificului românesc, precum și a căilor de afirmare a acestuia prin ample studii de filosofie a culturii, de istorie și psihologie experimentală.

În ciuda șovăielilor de care a dat dovadă atât în activitatea științifică cât și în cea politică, șovăieli de altfel justificate prin încercările lui de a găsi calea cea dreaptă în înțelegerea realităților sociale pe care le dorea „transformate” de însăși ființa neamului său, Motru rămâne, după Nicolae Bagdasar, „al doilea gânditor mare, în ordine cronologică, al poporului român”¹⁵. Adept al unei analize temeinice considera eticul ca forța nemărginită care ridică un popor de la condiția sa etnică în care trăiește zi după zi, la un destin istoric, pentru a cărui împlinire lucrează prin faptele sale.

Ideea centrală care răzbate din viața și cărțile sale este aceea că împlinirea vocației neamului presupune împlinirea vocațiilor individuale ale membrilor săi, că valoarea culturii unei societăți este cu atât mai înaltă cu cât ea se răsfără și evocă în sufletele cetățenilor valoarea personalității individuale a fiecăruia¹⁶.

Interesul de a-și face cunoscut neamul într-o perioadă în care românul era prezentat în mod calomnios ca „neam de hoți și de leneși”, cum îl numesc multe cronică străine, „neam viclean, laș, mincinos”, este legitimat prin faptul că acest neam a răzbit în istorie, or doar popoarele care se ridică la conștiința de sine își afirmă un tip sufletesc cu menire istorică.

„Câți sunt acei care cred în însușirile românului? Ca neamul românesc nu este alt neam mai hulit pe lume. (...) Și cu toate acestea, el trăiește, având o limbă unitară și un suflet unitar. (...) Cum

¹² Noțiunea de energie este, pentru Motru, mijlocul construirii unei punți peste prăpastia ce separă spiritul de materie, iar energetismul, o întruchipare a unei filosofii care depășește antagonismul între materialism și spiritualism. Și aceasta pentru că și materia și spiritul sunt în fapt forme de energie. (Se poate spune că sistemul este cuprins în trei opere: *Elemente de metafizică*, *Personalismul energetic și Vocația*).

¹³ *Puterea sufletească* (1908), *Elemente de metafizică* (în două ediții, 1921, 1928), *Lecții de logică* (1914-1915), *Cursul de psihologie* (în două ediții, 1923, 1929), *Vocația-factor hotărâtor în cultura popoarelor* (în două ediții, 1932, 1935).

¹⁴ Vezi Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, București, 1997.

¹⁵ Nicolae Bagdasar, Traian Herseni și S.S. Bârșenescu, *Istoria filosofiei moderne*, vol. V, *Filosofia românească de la origini până astăzi*, București, 1941, p. 84.

¹⁶ Constantin Rădulescu-Motru, *Puterea sufletească*, Iași, 1995, p. 159.

*de n-a pierit atunci acest neam românesc, mâncat fiind de atâta racilă? Care este secretul mântuirii lui?*¹⁷

Cu o pregătire pluridisciplinară și o solidă formație de psiholog practician, a încercat să găsească răspunsuri pornind de la cunoașterea realităților românești pe care a încercat să le pună în acord cu experiența de viață și cunoștințele dobândite în universitățile occidentale.

La zi cu întreaga literatură de specialitate, Constantin Rădulescu-Motru a elaborat ample lucrări de psihologie abordând, la început, o problematică generală reflectată în *Problemele psihologiei* (1898), *Știința și energia* (1902), *Psihologia martorului* (1906), *Psihologia industriașului* (1907), *Puterea sufletească* (1908) etc., iar mai târziu și o problematică care viza aspecte ale psihologiei poporului român reflectate în *Psihologia ciocoismului* (1908), *Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte* (1910), *Din psihologia revoluționarului* (1919), *Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor* (1932), *Psihologia poporului român* (1937) etc.

Motru constată criza democrației românești și a celei europene în general și pledează pentru configurarea viitorului țării întemeiat pe reforma morală a societății, reformă în măsură să pună în lumină virtuțile sufletului românesc, să adâncească cunoașterea de sine a poporului nostru, să promoveze cultul muncii serioase, creația originală, selecția pe criteriul valorii. După Motru, misiunea îndrumării națiunii pe această cale îi revine *Românismului*, formă de naționalism constructiv. Doar reconstrucția morală a societății românești ar permite poporului să dea măsura vocației sale, să se regăsească și să regăsească calea spre un loc clar alături de celelalte popoare ale lumii¹⁸. Aceasta presupunea cunoaștere și prefacere personală și, mai apoi, cunoaștere și prefacere socială. Într-o vreme de crize, dezordine, haos, disciplina și înălțarea morală apar ca definatorii pentru comportamentul fiecărui român și al nației întregi care trebuia să facă dovada virtuților sale.

În încercarea de a înțelege și de a face înțeles sufletul neamului românesc privit prin prisma calităților și a defectelor sale, Motru pune accentul pe conceptele de personalitate, vocație, spiritualitate, cu tot ce acoperă aceste concepte, insistând asupra nevoii și a importanței educației în viața unui popor.

Critica adusă școlii românești este îndreptățită la Motru prin aceea că n-a fost niciodată adeptul unei școli având ca teme îndeletnicirile agricole. Dar el considera că, în acord cu doctrina românismului, trebuie să se dea atenția cuvenită instrucției și educației copiilor în funcție de mediul din care provin, ținându-se cont de diferențele existente între mediul urban și mediul rural. Justificarea opțiunii lui Motru venea din faptul că țărani, deși reprezentau majoritatea populației țării, se confruntau cu analfabetismul, cu bolile cele mai cumplite, cu o productivitate scăzută a muncii și condiții subumane de viață, efecte ale dezinteresului guvernanților care vedeau în țărani doar simple unelte de muncă și armata celor mulți, gata de sacrificiu pentru a salva țara de la primejdie.

Problema educației morale, a însușirilor specifice neamului românesc revine mereu în cele din urmă lucrări scrise de Motru convins, după o viață de om, că educația este elementul esențial pentru prezentul și viitorul oricărui popor. Din păcate, mai toate guvernările vremii n-au manifestat interes pentru această problemă, iar dacă acest interes a existat, rezolvările au fost superficiale.

Conștient că „*educația nu este un act mecanic ci un șir de acte sprijinite pe colaborare asumată, lucidă*”¹⁹, conștient, de asemenea, de superficialitatea factorilor de decizie în rezolvarea problemei educației, Motru subliniază rolul dascălului în formarea de caractere.

Adept al psihologiei experimentale, recurge la teste și încurajează personalul didactic din școli să facă la fel în evaluarea performanțelor elevilor în activitatea școlară și extrașcolară. A insistat pe

¹⁷ Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități*, București, 1996, p. 149.

¹⁸ *Ibidem*, p. 171.

¹⁹ *Ibidem*, p. 138.

ideea utilizării testelor în cunoașterea elevului tocmai datorită părții practice pe care metoda testării o presupune considerând psihotehnica o știință, experimentul bazat pe măsurătoare avându-și importanța sa în explicarea nivelului intelectual al elevului, chiar și în înțelegerea vieții lui sufletești. „Nu este stare și fapt sufletesc care să nu fie pusă într-o lumină nouă prin ajutorul experimentului”²⁰. În *Psihotehnica în școală*, lucrare apărută în 1943 sub egida Societății Române de Cercetări Psihologice, Motru susține că „experimentul nu înlocuiește observația, ci o face mai precisă și în același timp controlabilă; mai precisă fiindcă el adaugă, la organul simțului, aparatul, care este un fel de prelungire în direcția de ascuțire a percepției simțului; în același timp controlabilă, fiindcă prin condițiile aparatului, rezultatele sunt date în ordine gradată de măsurătoare, iar nu ca totalități indistincte, cum sunt date prin organul simțului, (...) experimentul dă o observație obiectivă, pe când observația prin simțuri este subiectivă”²¹.

Experimentul oferă date legate de trăirile sufletești ale elevului și legătura acestor trăiri cu performanța școlară. Motru subliniază importanța cunoașterii nu doar a modului de a gândi al elevului în scopul îndreptării erorilor lui de gândire cât mai ales a sufletului acestuia pentru a-l ajuta în descoperirea vocației proprii și cultivarea calităților pe care le are, pentru a-l sprijini în alegerea celei mai potrivite profesii în viață.

În sprijinul argumentației sale în favoarea experimentului ca metodă de evaluare de către psiholog a elevului, Motru aduce ultimele cercetări în domeniu, cercetări realizate de Ernst Meumann și Édouard Claparède.

Recunoaște că experimentarea cu ajutorul testelor este o muncă migăloasă nu atât prin mânăuirea acestora cât prin interpretarea lor. Căci ce sunt testele? La această întrebare Motru susține că „în cele mai dese cazuri, simple combinații de litere, de forme geometrice, de cartoane colorate, de cuvinte sau de fraze la care se cer răspunsuri, de instrumente ușor de mănuit, prin care sunt puse la probă diferitele funcțiuni sufletești ale elevului”²².

La curent cu ultimele noutăți în materia testării inteligenței tinerilor la nivel european în acele timpuri și având o experiență în domeniu, cei trei ani petrecuți în laboratorul vestitului psiholog Wilhelm Wundt din Leipzig spunându-și cuvântul, Motru insistă pe ideea folosirii de către orice pedagog a testelor de inteligență acreditate, a Scalei Simon-Binet²³, scopul fiind acela de descoperire a aptitudinilor în baza cărora elevul poate fi orientat spre o profesie sau alta, ori pentru asistarea acestuia în caz de nevoie.

Considera că simpla observație are valoare pentru cel care o face, nu și pentru oricine altcineva. Ea nu are consistență științifică. E doar primul pas în cunoașterea omului. Ea oferă ipoteze care se cer verificate în timp și, mai ales, experimental. O dată obiectivă care să servească științei și, prin urmare,

²⁰ Constantin Rădulescu-Motru, *Psihotehnica în școală*, București, 1943, p. 15.

²¹ *Ibidem*, p. 11.

²² *Ibidem*, p. 16.

²³ Scala poartă acest nume deoarece testele de inteligență care o compun au fost realizate de psihologul Alfred Binet și „dezvoltate” de Teophile Simon câțiva ani mai târziu. Testele de inteligență au luat naștere în Franța anulul 1904, când guvernul i-a cerut psihologului Alfred Binet să găsească o metodă de evaluare a inteligenței copiilor, astfel încât cei mai puțin dotați să fie tratați diferit de copiii normali sau supradotați, în centre speciale. În cele din urmă a apărut Scala lui Binet, cunoscută și drept Scala Simon-Binet, ca recunoaștere a meritelor lui Teophile Simon în dezvoltarea testelor. Metoda presupunea ca tinerii testați să urmărească unele comenzi, să copieze de pe șabloane, să numească obiecte, să pună lucruri în ordine sau să le aranjeze în ordinea inițială. Binet a aplicat metoda pe școlile din Paris și a creat un standard, plecând de la datele obținute. Astfel, dacă 70% dintre copiii de 8 ani puteau să treacă un anumit test, însemna că testul acela era relevant. În cele din urmă, s-a împământinit termenul de „coeficient de inteligență”. IQ-ul este raportul dintre vârsta mentală și vârsta cronologică, cu media de 100. Astfel, un copil de 8 ani care trecea un test destinat copiilor de 10 ani, avea un IQ de $10/8 \times 100$, sau 125. În scurt timp testelor li s-a dat o importanță majoră în stabilirea abilităților mentale. Oricum, Binet a ținut să menționeze că atunci când a creat testele a avut în minte un singur lucru, să repereze elevii care aveau nevoie de mai mult ajutor pentru a putea învăța. De asemenea, el a specificat că școlarii care aveau un IQ mic nu erau incapabili să învețe, ci puteau să învețe mai greu decât cei normali. În plus, Binet a menționat că scala sa nu poate cuantifica inteligența, deoarece capacitățile intelectuale nu sunt predictibile, astfel ele neputând fi măsurate ca în cazul suprafețelor liniare.

pedagogului, trebuie să fie făcută în condiții bine fixate și să se poată repeta de oricine altul în aceleași condiții. Scala oferă date numerice ce constituie un profil psihologic abstract. Iar aceste date numerice trebuie interpretate conform normativei oferită de test.

Dacă, pentru început, Motru se declară în favoarea aplicării în școală a testelor deja cunoscute, pentru viitor considera necesară „*crearea unei instituții centrale care să ia asupra sa sarcina de a întocmi testele și de a da instrucțiuni privitoare la interpretarea acestora*”²⁴.

Numai așa putea prinde contur o nouă știință a educației, tendința pedagogiei contemporane fiind aceea de a se crea o școală pe măsura elevului, cu scopul de a-l pregăti pentru viață. Căci elevul nu este doar „*purtător de inteligență*”, ci și de virtuți sociale.

La finalul lucrării, Motru oferă o bibliografie de specialitate tuturor dascălilor interesați, titluri de „*lucrări referitoare la aplicarea metodelor experimentale în școală*”, din care amintim: Nicolae Apostolescu, *Tehnica studiului individualității în școala primară* (Oradea, 1936); Tudor Arcan, *Metode pentru cunoașterea individualității aplicate în liceele militare* (Cluj, 1939); Florica Bagdasar, *Problema școlară a copiilor anormali ca inteligență și comportare* (București, 1941); Lucia Bologa, *Experimentul în îndrumarea școlară a elevilor* (Sibiu, 1938); Constantin Bontilă, *Teste psihologice (Revista de Filosofie, nr. 1, București, 1932)*; Anatole Chircev, *Psihologia atitudinilor sociale cu privire specială la români* (Sibiu, 1941); Ion A. Creangă, *Măsurarea aptitudinilor muzicale prin metoda testelor (Revista de psihologie, nr. 3, Cluj, 1940)*; Nicolae Găgescu, *Activitatea la copii dotați* (București, 1942); Adrian Ionescu, *Forme și teste de oboseală* (București, 1940); Valentin Jeju, *Dexteritatea manuală în tipurile de personalitate* (București, 1938); Ion Nestor, *Diagnosticarea inteligenței copiilor între 9-14 ani. Testul Kuhlman-Anderson* (București, 1937) etc.

Pe măsura trecerii timpului își extinde cercetările experimentale pe care le desfășoară singur sau în colaborare, în calitate de simplu specialist sau de specialist coordonator.

Preocupat de problema inteligenței omului în general, a românului în special, în lucrarea *Cercetări experimentale asupra inteligenței la români*²⁵, redactată în urma unei ample investigații de teren efectuată de o echipă de cercetare²⁶, Constantin Rădulescu-Motru a prezentat studiile rezultate cu dorința de a oferi răspunsuri unor întrebări privind cauzele care fac ca unele comunități românești să dispună de un coeficient de inteligență crescut iar altele, dimpotrivă.

Lucrarea s-a dorit un început de cercetare în scopul furnizării unor date pentru elaborarea de noi politici economice și sociale de către guvernul României, politici care să țină seama de om ca structură somato-psihică. Materialul documentar cules a oferit, pe lângă date antropometrice, și bogate informații despre inteligența, imaginația, spiritul de observație, sugestibilitatea, tipul de personalitate, tendințele psihoneurotice la românii din perioada interbelică, reprezentând, în fapt, un bogat repertoriu de date statistice. Pe baza acestui material au fost realizate tabele²⁷ și hărți²⁸ care au

²⁴ Constantin Rădulescu-Motru, *Psihotehnica în școală*, București, 1943, p. 25.

²⁵ Lucrarea a apărut sub egida Academiei Române, în anul 1848, la București, la Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională.

²⁶ Mihail Curcăneanu, Margareta Dollingher, Despina Ene Cristescu, Rașela Felix, Simion Georgescu, Victoria Gheorghiu, Valentin Jeju, Petre Marinescu, Dumitru Popescu, Ștefania Sorescu, Gheorghe Bronzetti, Dimitrie Muster au format echipa coordonată de Constantin Rădulescu-Motru. La aplicarea testelor și, pe cale de consecință, la strângerea materialului supus specialiștilor pentru interpretare au participat și Lucia Bucuța (București), Maria Săndulescu (București), Fanu Duțulescu (Craiova), N. Mihail (Giurgiu), I. Papadopol (Turnu Severin), I.C. Stoica (Deva), toți profesori în învățământul secundar. Cercetările au fost făcute sub egida Comisiunii de Psihometrie și Antropologie constituită sub auspiciile Consiliului Național de Cercetări Științifice de pe lângă Academia Română, comisiune în cadrul căreia activau doctorul psihiatru Constantin Parhon, sociologul Dimitrie Gusti, folcloristul D. Caracostea, specialistul în filosofia naturii Nicolae Bagdasar, psihologul Constantin Rădulescu-Motru, psihologul I.M. Nestor și psihologul Vasile Pavelcu.

²⁷ Constantin Rădulescu-Motru, *Cercetări experimentale asupra inteligenței la români*, București, 1948, p. 13, 16, 17, 19-29, 31-38, 43.

²⁸ *Ibidem*, p. 18, 30, 37, 39.

prezentat concluziile cercetărilor experimentale efectuate pe parcursul mai multor ani, constatarea unor diferențe de nivel între colectivele care au format eșantioanele²⁹, după cum acestea au fost împărțite după sex, mediu urban sau rural, configurație geografică. Prin aplicarea a patru teste³⁰ aduse din străinătate dar adaptate și etalonate în funcție de specificul spațiului românesc de către Laboratorul de Psihologie experimentală condus de psihologul I.M. Nestor, la eșantioane care au cuprins români de toate vârstele³¹, de ambele sexe, din toate provinciile românești și de profesii diferite, s-a constatat că persoanele testate în cadrul proiectului aveau un nivel normal de inteligență și o rapiditate în gândire peste medie, în ce privește inteligența, media aritmetică a bărbaților fiind mai ridicată decât aceea a femeilor, a persoanelor din mediul urban, mai mare decât a celor din mediul rural, a celor din Banat și Transilvania, mai ridicată decât a persoanelor din celelalte provincii românești etc.

Pe baza unui studiu comparativ a tuturor datelor prelucrate, Constantin Rădulescu-Motru a constatat că factorii determinanți în scăderea nivelului de inteligență la români sunt: degradarea fizică și morală, strâns legate între ele, obiceiurile, deficiențele de ordin igienic, mediul geografic, activitatea instituțiile social-politice etc.

Realizat profesionist, în cadrele cunoscute ale timpului, și beneficiind de o experiență deja acumulată, studiul făcut este notabil pentru începuturile psihologiei experimentale la noi. În același timp, studiul realizat pe baza a numeroase date statistice își dovedește valoarea și din punct de vedere sociologic demonstrând o stare de fapt existentă în cadrul societății românești în funcție de mai multe criterii (zonă geografică, mediu rural-mediul urban, vârstă, sex, origine socială etc.) și prefigurând soluții problemelor rezultate în urma cercetărilor întreprinse. Studiul a dovedit că în condiții egale „*întreaga populație a unei țări păstrează un raport constant între suprainteligenți, inteligenți, mediocri și submediocri*”. El invită la explicarea și, pe cât posibil, la înlăturarea cauzelor care au produs diferențele constatate. De aici, responsabilizarea factorului de decizie la nivel național, a guvernanților pentru adoptarea unor politici economico-sociale și educativ-culturale care să țină seama de specificul românesc.

Vremurile pe care le trăim astăzi ne cer să luăm iarăși din raft scrierile lui Motru, să ne aplecăm asupra acestora și să învățăm lecția istoriei. Multe dintre fenomenele sociale reprobabile atunci, precum politicianismul veros, subjugarea interesului național celui individual, supunerea moralității de către tirania banului obținut fără muncă, înjosirea demnității umane a celor ce produc averea țării, ploconirea umilitoare în fața a tot ceea ce este occidental, identificate de gânditor ca surse ale răului implacabil ce periclitează însăși existența neamului sunt și astăzi prezente. Unele dintre soluțiile întrevăzute de Motru pentru însănătoșirea nației nu mai au valabilitate, altele, însă, cele referitoare la restructurarea vieții politice, economice, culturale și mai ales morale, asigurarea climatului competitiv pe temeiul valorii și al muncii creatoare rămân de actualitate, sunt viabile. Veritabil izvor de inspirație pentru cei ce și-au asumat rolul de a așeza țara pe noi temelii sunt sursă de energie și de sporire a speranței în destinul istoric al neamului românesc.

²⁹ Au fost testate 59817 persoane, bărbați și femei din întreaga țară, din Lugoj, Oravița, Rădăuți, Constanța, Tulcea, Bacău, Bârlad, Botoșani, Dorohoi, Focșani, Galați, Iași, Odobești, Piatra Neamț, Roman, Tecuci, Vaslui, București, Buzău, Câmpina, Călărași, Giurgiu, Pitești, Ploiești, Slatina, Târgoviște, Corabia, Craiova, Caracal, Tg. Jiu, Turnu Măgurele, Arad, Beiuș, Blaj, Brașov, Făgăraș, Deva, Oradea, Sibiu etc. (vezi C.R. Motru, *Cercetări experimentale asupra inteligenței la români*, 1948, p. 9)

³⁰ Este vorba de *Testul de gândire logică Lahy*, de testul de inteligență promovat de *National Institute of Industrial Psychology*, de *Testul de gândire logică Monnin* și de *Testul de inteligență American Army*.

³¹ Între 10 și 44 ani.

Constantin Rădulescu-Motru. Time and destiny
Abstract

Finally, the moral education issue of Romanian nation's specific features comes up always in Motru's writings, who was convinced that, during a lifetime, education is the key to the present and future of any nation. Aware of the fact that education is not an automatic act, but a number of actions based on a responsible, clear collaboration, and, also aware of the decision factor's shallowness in solving the issue of education, Motru underlines the teacher's role in forming characters. In his work, "Psychotechnique in school", which appeared in 1943, under the aegis of the Romanian Society of Psychologic Research, Motru, who was a partisan of experimental psychology, underlined the importance of tests, when evaluating the students' performance in their scholastic and extrascholastic activity and even when understanding his spiritual life, due to the practical side precisely, which the method of testing assumed.

Preoccupied by the issue of man's intelligence in general, and of the Romanian's in particular, Motru presented in his work "Experimental Research on Romanian's Intelligence", edited after a great team research, the studies which had as a result, the desire to offer some answers to several questions related to reasons for which some Romanian communities dispose of a high IQ, and others, not. The investigation proved that in normal conditions, the whole population of a country keeps a constant report between the overintelligent, the intelligent, the mediocre and undermediocre. It leads somehow to the explanation and removal of the causes which produced the differences. Hence, the importance of the national-level decision factor's responsibility, of the governors, in order to adopt some economical-social and educational-cultural politics which would take into account the Romanian specific features, plays a significant role.